

בבא בתרא קטו

משה שווערד

1. שו"ע חו"מ סימן רעו

(א) סדר נחלות כך: מי שמת, בנו יורשו. לא נמצא (לו) בן, רואים אם יש לבן זרע, בין זכר בין נקבה עד סוף כל הדורות, עומד במקומו ויורש הכל, לא נמצא זרע לבן, אם יש לו בת תירשנו. לא נמצא לו בת, אם יש לה זרע, בין זכר בין נקבה עד סוף כל הדורות, יורש הכל. לא נמצא לה זרע, תחזור הירושה לאביו של מת. ואם אין אביו קיים, תחזור לזרעו שהם אחי המת. אם יש לו אח, יורש הכל. לא נמצא לו אח; אם הניח זרע עד סוף כל הדורות עומד במקומו לירש. לא נמצא לו אח ולא זרע ממנו, תחזור הירושה לאחות המת או לזרעה עד סוף כל הדורות. לא נמצא לו אחות ולא זרע ממנה, תחזור הירושה לאבי אביו של מת. ואם אינו קיים, חוזר לזרעו שהם אחי אבי המת, אם יש לו אחים או לזרעם עד סוף כל הדורות. ואם אין אחים לאבי המת, ולא זרע מהם, חוזרת לאחות אבי המת או לזרעה עד סוף כל הדורות. ואם אין אחות לאבי המת ולא זרע ממנה, חוזרת לאבי אביו של מת. ואם אינו חי, מורישו לזרעו שהם אחי אביו של מת או לזרעם עד סוף כל הדורות. לא נמצא אחי אביו של מת ולא זרעם, חוזרת לאחות אבי אביו של מת או לזרעה עד סוף כל הדורות. ועל זה הדרך נחלה ממשמת למעלה עד ראובן:

2. ירושלמי בבא בתרא פרק ח הלכה א

גמרא: כתיב איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו. תני ר' ישמעאל שינה הכתוב נחלה זאת מכל נחלות שבתורה שבכולן כתוב ונתתם וכאן כתוב והעברתם. עיבור הדין הוא שתהא הבת יורשת.

3. ספר כלי חמדה | פרשת פנחס |

<p>ונתתם את נחלתו לאחיו ואיך מקדוק לשון המקרא שבבת האמר והעברת ונחת ונתת נלמד שהבת יורשת אפי' במקום שהאב קיים אמנם האב אינו יורש אלא בליחא לאב :</p> <p>ועי' בקידושין דף ט"ז ע"ב בענין עבד עבדי ומבואר בכרייתא דעבד עבדי עובד את הבן ואינו עובד את הבת ואמרינן בגמ' מנה"מ דמי' ועבדך שש שנים לך ולא לירש אהא אומר לך ולא לירש או אינו אלא לך ולא לכן כשהוא אומר שש שנים יעבוד כרי' לכן אמור הא מה אני מקיים ועבדך שש שנים לך ולא לירש נראה מבואר דעבד עבדי אינו בכלל נחלה ולכן אין יורשין אותו אמנם בן הוא בכלל ועבדך ואם אמנס כי אינו עובד את האב נ"כ זה מטעם דלפי האמת לענין נחלה אמרה תורה דאפי' בת קדמה לאב והפקיע את כח העלמות למעלה במקום שיש בנים אי"כ ממילא פ"ע אינו עובד אלא הבן :</p>	<p>זכר כלל בתוס' רק בלשון ואם אין לו בן אכל זה שירש בן אינו מפורש בתוס' :</p> <p>וכן נראה דיש הבדל בין בן לבת דנפס האב ונפס הבן אחת היא ואי' בגדר ירושה כלל שאין זה קורבה אלא עלם אחד אמנס הבת אלא אפי' היא רק קורבה כמו שאר קרובים רק שהיא הקרובה ביושר ולכן בת במקום בן אינה יורשת כיון דאיכא בן ל"ז תורה ירושה כלל כיון דהוא עלם ואין הבת יורשת דהיא רק קורבה :</p> <p>ועפ"ז יש ליתן טו"ט לרי' רש"י ז"ל יבמות ד' ס"ב ע"א בהא דאמרינן בגמ' דפס"ס לאו בני נחלה נינהו כהנ' רש"י ז"ל בזה"ל בכרייתא לאו בני דין נחלה נינהו דבת כבן ובכור כפטור וכי עכ"ל מבואר מדברי רש"י ז"ל דאפי' דב"ס הם בני נחלה מ"מ דין זה דבת במקום בן אינה יורשת ל"ש בהם ולרי' להבין הטעם אמנס להג"ל איש מאד עפ"מ המפורשים דב"ס גם אב ובן אינם להשמות ובב"ב כיון דאם נמניר ה"ה קקן שולד ואי"כ יכול הקורבה ליפקע ולכן אינו עלם אלא קורבה וכיון שאינו עלם לכן בב"ב בן ובת שוין ח"כ :</p>	<p>המכירה והפאה ז"ל לא קאמר אלא אס לא תהו אלא לבסוף והודה שמו"ר פ"י גם בתחלה אכל בזה מודה הוא ז"ל דלריסין להתרות בו בתחילת העבירה דאל"כ יכול לומר תמיד שהי' שונג על התחלת העבירה ואפי' מיתה, הארכנו בזה מפני שלא מלאחי עור הדי' בסי' האחרונים והוא כלל גדול בדיוי נפשות אמרתי לבאר הל' ע"ד הקלושה בזה :</p>
<p>דיוצא לו מזה שכתבנו דנראה דיש הבדל בין בן לשאר יורשים</p> <p>דבן ואב אחת הוא אמנס בת היא קורבה ומעשה נאמר דאפי' שג"רלה דבמתן תורה לא הי' להם דין גר שנתגיי' שפקע מהם הקורבה והי' דין כלל ישראל דיוי בן ובת לכל דבר כיון שנתגיי' הכל ביחד ועשה השינוי ג"כ בכל ישראל יחד ולכן בן נאמר עלם עם האב ובת במקום בן אינה יורשת אמנס בני משה למי' יתרו לאחר מתן תורה בא אפי' דמוכרת ג"כ דלא נפקע הקורבה ובשנתגיי'ו אח"כ אשמו ובניו נאשרו לענין קורבה אשמו ובניו אכל וזאת לא טיבל לומר דבנים נאשרו עלם כיון שהי' זמן שהי' שוים בין האב והבן דמתן תורה עד הגירות של האשה והבנים לא טיבל לומר דבניו הבנים מתם עלם האב אי"כ נהי' שנתגיי'ו אח"כ והקורבה נאשרה עכ"פ גם הבנים לא היו יוסר מקורבה :</p> <p>ור"פ איש מאד דברי המדרש דקורס</p>	<p>ומעשה איש מאד דקרוק לשון המקראות שאמרה תוס' איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו קרי' לה התורה, העברת נחלה"ש שבאותה הי' לרי' להיות הדין שאם מת איש ואין לו בן יחי' הנחלה מניע בתורה לאביו כיון שגפס הבן והאב אחת הוא אמנס הבת היא רק קורבה ואי"כ הי' בדין שהי' לאביו אמנס בתוס' אמרה והעברת את נחלתו שפ"י שורת הדין הנמור היא של אביו לבתו ואם אין לו בת פ"ז אמרה תורה, ונתתם את נחלתו לאחיו בזה לא אמרה תורה, והעברתם שבוה באמת אם איכא לאב האב יורש אותו והא דאק יורש הינו בליחא לאב ואי"כ שפיר אמר</p>	<p>במדרש רבה בקרא דפקוד וגו' הרווחו לכל כשר אמר משה כיון שכונתו ללפחד זכר בדין ובנות יורשות הניע העם שאתבט הנחלה בעבור בניו וכי' ולכאפי' מאור מה ענין זה לבנות יורשות כיון דמטע"ה חפצ הגדולה בעד בניו הוכריס ולא ראימי מי שנתעורר בזה :</p> <p>ומה שנתגיי' בזה ונקדים ביאור הענין אמאי באמת איכא הבדל בין בנים לבנות ובנים קודם לנחלה והנה בתוס' כסדר נחלות כתיב ואל בניי' תדבר לאמור ואיש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו ואב אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו וז"ל אמאי' בבת כתיב לשון העברת ודרש חז"ל ידוע אך ל"ע דא"כ אמאי' באחיו כתיב, ונתתם" הא לא קיים אף לשבת ועי' ברמב"ן ז"ל שכי' בזה"ל קבלו רבותיו כי האב יורש את בנו כאשר אין למה זרע והכתוב לא הוכיז זה והטעם כי במשפטי' הירושה כל נוהל מנחיל כי הקורבה טובה וכיון שאמר הכתוב כי הבן יורש את האב גם האב יורש את הבן ועוד כי הירושה היא בשלשלת הורע כיוצא לא בלדין אי"כ ונתתם את נחלתו לאחיו משמע נחלה שהאב יורש את בנו בקבר וממנו הנוה לאחים אכל לא רצה לומר אס אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחי כי דרך ברכה יורש את בנו בקבר וממנו הנוה לאחים אכל לא רצה לומר אס אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחי כי דרך ברכה יורש את בנו בקבר והנה עם כל אריות דה"ק עייניו אינו מורכב כל לורכו מה שלא זכר בתוס' כלל ירושה האב ויותר יפלא לעיני' שנס ירושה הבן לא</p>

4. דף על הדף מסכת בבא בתרא דף קטו עמוד א

במשנה: סדר נחלות כך הוא איש כי ימות וכן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו כו'. בשפתי צדיק (פנחס אות ל"ז) תמה על שבפרשת נחלות תחילה איירי "ואיש כי ימות וכן אין לו", ולא התחיל בירושת הבן שזהו עיקר וראשות משמוש הנחלה, ואח"כ יכתוב הדין מה לעשות כשאין בן.

ותירץ דירושת הבן היה נהוג מימות עולם, ולא הלי צורך להכתב, וכמו שמצאנו אצל אברהם אבינו ע"ה שאמר הנה לי לא נתנו זרע והנה בן בית יורש אותי הרי שמוכן מזה, שאם היה לו בן, בנו יורש אותו.

5. קובץ שעורים בבא בתרא אות שלג

שלג) [דף קטו ע"א] במישמוש נחלה יש לחקור אם השני המת זוכה בקבר בנכסי הראשון והשלישי יורש מהשני, או אפשר דאין השני זוכה כלל בנכסי הראשון דאין קנין למת, והשלישי יורש נכסי הראשון מפני שהוא במקום השני, כיון דהשני ראוי לירש את הראשון אלא שאין לו כח לזכות דמת אינו בר זכיה, השלישי עומד במקומו ורואין את השני כאילו זכה בנכסי הראשון להוריש לשלישי, ונראה ראייה לפירוש זה מהא דקרוב הראוי לירש פסול לעדות, למשנה ראשונה סנהדרין כ"ז, ופירש"י דבן אחותו פסול לאחי אמו דראוי לירשו, ואי נימא דהמת זוכה בקבר, א"כ הוא יורש את אמו ולא את אחי אמו...

6. רמב"ן על במדבר פרק כז פסוק ט

(ט) ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו קבלו רבותינו (ב"ב קטו) כי האב יורש את בנו כאשר מת בלא זרע, ולא הזכיר הכתוב זה [1] והטעם כי במשפטי הירושה כל מנחיל נוחל, כי הקורבה שוה, וכיון שאמר הכתוב שהבן יורש את אביו גם האב יורש את הבן ועוד כי הירושה היא בשלשלת הזרע ביוצאי חלציו לא בצדדין אם כן "ונתתם את נחלתו לאחיו" משמע נחלה שהאב יורש בקבר וממנו תבא לאחים [2] אבל לא רצה לומר ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאביו, כי דרך ברכה ידבר ולא בנכרתים [3] ואולי לא היה זה בבאי הארץ שינחול האב את הבן, שבהם ידבר:

7. שערים מצויינים בהלכה

שם (כד.) עה"כ (תצא כה-ו) "יקום על שם אחיו המת", כלומר שהוא יורש נחלת אביו. וברמב"ם (נחלות פ"ג ה"ז) כתב, מי שיבם את אשת אחיו, הוא יורש כל נכסי אחיו כו'. וכתב המ"מ ואפי' במקום שיש אב, ודלא כר' יהודה במס' יבמות (שם) דס"ל דהנכסים של אב.

והאב קודם לכל יוצאי יריכו. פרש"ם שהאב קודם לירש בנו או בתו שמתו לכל יוצאי יריכו כו'. (וכתשו' התשב"ץ (ח"א סי' לר, ח"ג סי' קמו) כתב, דזה דוקא כשאין שם יבם, אבל כשהיבם מייבם את אשת אחיו, הוא קודם לאביו, כדתנן במס' יבמות (מ.) הכונס את יבמתו זכה בנכסים של אחיו, וכמו שדרש"י

8. שערים מצויינים בהלכה

ובסמ"ע (סי' רעו סק"א) כתב, דנלמד מדכתיב "ובן אין לו" ביו"ד, דהול"ל אן בלא יו"ד, ודרשי' דלהכי נכתב ביו"ד לפרש בלשון אין ואפס בנמצא שום בן, ורצ"ל שאין בנמצא אפי' יורש מיוצאי חלציו, ואע"ג דבגמ' קאמרי לשון עיין עליו בעי"ן, לאו דוקא כו', ולא כמו ששמעתי מפרשים דעי"ן ממש קאמר משום דאותיות אהח"ע מתחלפות, דזה דוחק כו' עי"ש. ועי' בתוס' יו"ט במס' יבמות (פ"ב מ"ה) שהקשה על פירושו.

תלמוד לומר "אין לו" עיין עליו. עי' ברש"ם דיו"ד יתירא קא דריש, דהוה מצי למיכתב אן בלא יו"ד, כדכתיב "מאן בלעם", דהכי מפרשינן במס' קידושין (ד.) גבי "ויצאה חנם אין כסף". וכהאי גוונא מצינו (תצא כה-ז) "מאן יבמי". וברבינו גרשום כתב, מהאי אל"ף ד"אין לו" עשה עי"ן, כלומר עיין עליו מכל הצדדין הבאין מכח כחו כו'.

9. תוספות מסכת בבא בתרא דף קטו עמוד א

בן הבן ובת הבן ובן בת הבן מנין תלמוד לומר אין לו עיין עליו - וא"ת תיפוק ליה דבני בניו הרי הן כבנים כדאמר בפ' אלמנה (יבמות דף ע.) דזרע זרעה לא צריך קרא דבני בניו הרי הן כבנים וי"ל דהתם דכתיב וזרע אין לה מזרע משמע בני בניו כדמשמע בפ' ד' מיתות (סנהדרין דף סד: ושם) גבי מעביר בנו ובתו באש דקאמר אין לי אלא בנו ובתו בן בנו ובתו מנין ת"ל ומזרעך אלמא דמלשון זרע משמע בני בניו וליכא למימר דהתם מיתורא דריש דא"כ הוה ליה למדרש איפכא דקרא ומזרעך כתוב ברישא אבל מבנו ובתו לא משמע ליה התם בני בניו הלכך הכא דכתיב בן איצטריך לרבווי בנו ובתו וממאי דכתיב (ויקרא יח) ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה אין ראייה מדאיצטריך לכתוב בת בנה דבני בניו לא הוה כבנים דאיכא למימר דאי לא כתב בת בנה הוה אסרינן עד סוף כל הזורות משום דבני בניו הרי הן כבנים וא"ת כיון דאין בני בניו כבנים מנלן גבי יבום דפוטר בן הבן מיבום וכי תימא דנפקא לן מאין לו הא איצטריך לרבות ממזר וי"ל דשקולים הם ויבאו שניהם אי נמי דבן הבן נפקא לן מלא ימחה פרט לזה שאין שמו מחוי וקשה לרשב"א דאמאי איצטריך הכא קרא דבני בניו קודמין לאחין תיפוק ליה מדלענין יבום בני בניו ובנים כי הדדי נינהו לענין נחלה נמי כי הדדי נינהו וי"ל דהכא איצטריך דבן הבן או בת הבן יורשין עם בני המת או בת הבת עם הבנות דמיבום לא הוה ידעינן (ג) אלא דעדיפא מאח ור"י נראה הא דבני בניו כבנים גבי יבום מנחלה הוא דקיימא לן ולא מהנך טעמי דפרישית לעיל (דף קח.) ואם תאמר ומנלן דמזרע יורש את אביו כדמשמע בקידושין (דף ד. ושם) דהא גבי יבום (יבמות ד' כב:) צריך רבוי וכן גבי בת כהן נמי איצטריך קרא לזרע פסול וליכא למימר דנפקא לן מואין לו דשקולין הם או משום דיבום בנחלה תלא רחמנא וגבי יבום איכא רבויא דאי איצטריך דרשא להכי אמאי פריך בפ' שני דיבמות (דף כב: ושם) יורשו ומטמא לו פשיטא ויש לומר דזרע משמע כשר לכך איצטריך גבי בת כהן רבויא אבל בן משמע נמי פסול והא דאיצטריך גבי יבום לרבווי בן פסול היינו משום דה"א נילף אחוה אחוה מבני יעקב דכשרים ולא פסולים דמהאי טעמא נמי אמר התם דה"א שאח פסול אינו זוקק ליבום אי לאו משום דמצינו בקרא דבן פסול ומדלענין מיפטר פוטר מזקיק נמי זקיק [וע' תוס' לעיל קט. ד"ה כיון].

10. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קטו עמוד ב

א] הא כיצד נחלה ממשמשת והולכת עד ראובן ולימא עד יעקב - בש"י ר' שמואל [אות א] מקשה לפי הראשונים שסוברים שירושת אח הוי ללא משמוש, א"כ מאי פריך עד יעקב הרי מספיק לעשות משמוש עד ראובן, ומראובן לאחיו ומהם יתחלק לכל בניו. ובשלמא לפי רע"א [תשובה קלב] שס"ל שהיכא שגם האח מת, הדרין לכלל שהאב קודם לכל יוצאי יריכו, א"כ ניהא דלכן הירושה תעלה עד ליעקב. אבל קשיא לפי מ"ד [בעה"ת וראב"י] שחולקים על הכלל הזה.
ובר' גרשום מפרש עד ראובן ולא עד בכלל ועד יעקב ולא עד בכלל [אלא עד ראובן], והיינו משום שראובן מוריש ישירות לאחיו, וכן כאשר מגיעים לחנוך ופלוא בני ראובן הם יורשים ישירות זה מזה, וא"צ להגיע לראובן, ולכן הואיל וגמירי שלא כלה שבטא סגי להגיע עד בני ראובן וא"צ להגיע לראובן עצמו.

11. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קטו עמוד ב

ב] הא כיצד נחלה ממשמשת והולכת עד ראובן ולימא עד יעקב - הקו"ש [אות שנט] ובש"י ר' שמואל [ב"ב אות לה וקידו' אות רג] מקשים לפי הרמב"ם [נחלות ו - ט] שסובר שאצל בן נח אין ירושה חוץ מירושת הבן, א"כ איך ירושה ממשמשת עד ראובן, למ"ד שלפני מתן תורה היה לאבות דין בן נח. ונחלקו בזה הראשונים, הרמב"ן [עה"ת סוף פרשת אמור כד - י] מביא שיטת רבותינו הצרפתים שאמרו שהיה להם דין בן נח, והרמב"ן חולק וס"ל מעת שבא אברהם בברית היה להם דין ישראל, ולכן אמרינן [בקידו' יח א] שיש לעשיו דין ישראל מומר. ומתרג' הגר"ש שלפי הרמב"ם צ"ל שהיה להם דין ישראל, ולפי רבותינו הצרפתים צ"ל שגויים יש דיני ירושה של יורשים אחרים [ולא רק ירושת הבן]. וכ"כ המאירי [קידו' יז ב] שגם שאר ירושות איכא בבני נח. רש"י [יבמות סב א] כתב שבבני נח גם בת ירושת אביה. וכתב בש"י ר' שמואל [קידו' אות רגב] דלכאורה זה דלא כרמב"ם שכתב שאיכא רק ירושת בן. מיהו המנ"ח [מצוה ת] נקט בפשיטות שלפי הרמב"ם איכא גם ירושת בת בבני נח, והקו"ש [אות שנת] מסתפק בזה. ולפי שיטת הרמב"ם צ"ב מה הגמ' להלן מביאה ראייה מענה שבני בניו יורשים כבנים, הרי בבני נח ליכא ירושה דשאר יורשים.

12. שערים מצויינים בהלכה

אמר אב"י גמירי דלא כלה שבטא. ע"י ברשב"א שהביא הא דכתיב "כי אני ה' לא שנית ואתם בני יעקב לא כליתם". וע"י במס' יבמות (טז:) עכו"ם שקידש אשה בזה"ד חוששין לקידושין, שמא הוא מעשרת השבטים. עמכאן יקשה אהא דאיתא במס' סנהדרין (ק"י:) אי עשרת השבטים עתידין לחזור, וכמדרש רבה (ויצא עג-ה) איתא, שהם גלו לפני מנהר סמבטיון. וע"י במרדכי (ריש מס' חולין) שכתב, ראיתי כתוב בהל' שחיטה שהביא ר' אלדד הדני הבא מעשרת השבטים. וע"י במס' סנהדרין (שם) דרבי ס"ל דעשרת השבטים באים לעוה"ב, דהא דכתיב (ישעיה כז-ג) "והיה כיום ההוא יתקע בשופר גדול ויבאו האבדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים" קאי על עשרת השבטים, וכן אנו מתפללין בתפלת מוסף דר"ה, ויקויים בב"א.

13. ריטב"א על בבא בתרא דף קט"ו/ב

כל האומר תירש בת עם בת הבן אפ"ל נשיא שבישראל אין שומעין לו שאינו אלא מעשה צדוקים. [1] פי' רבינו שמואל ז"ל דכל דייני האומר כן, ואינו נכון דא"כ למה לי מפני שהוא מעשה צדוקים תיפוק ליה משום שהוא טועה בדבר משנה ובמה שאמר הכתוב אין לו עיין עליו, [2] ואחרים פירשו דכל שכיב מרע שהוא מצוה כן, וגם זה אינו דהא פשיטא דאפ"ל ר' יוחנן בן ברוקה לא אמר אלא אם אמר על מי שראוי ליוורשו, ועוד מאי אפ"ל נשיא שבישראל כל אדם הוא כנשיא בנכסים שלו, [3] והנכון דהכי קאמר כל ב"ד שאומר כן דרך תקנה וגדר אפ"ל נשיא שבישראל שיש לו כח להפקיע ממון אין שומעין לו מפני שהוא מעשה צדוקין וחושבין שאנו עושין כן מדין תורה וכי אנו מודים לדבריהם:

14. ברכת אברהם

נכון, מיהו אם יבא ז"ד שיפסוק הך ק"ו הא אין לך אלא ז"ד שזימין, ובשלמא לפי החוס' שפי' שאם יתקנו ז"ד כן, צוה י"ל דאמר רב דראוי לעצור על התקנה מפני הצדוקין, אבל לפי הרשב"ם שז"ד שידונו כן לא ישמע להם, והא אם ז"ד שזימין ידונו כן, כן הדין. ול"ב.

והנראה צוה הוא עפ"י מש"כ הרמב"ם (ממרים פ"ג ה"א) מי שאינו מודה בתורה שנעל פה אינו זקן ממרא האומר בתורה אלא הרי זה בכלל האפיקורסין, מאחר שנתפרסם שהוא כופר בתורה שזע"פ הרי הוא כשאר כל האפיקורסין והאומרים אין תורה מן השמים והמוסרין והמומרים שכל אלו אינם בכלל ישראל, עכ"ל. ולפ"ו נראה דמאחר שהיה ידוע שכן דעת הצדוקין, א"כ כל מי שיפסוק כן הרי יש לחוש שהוא מהצדוקין, ולפ"ו הרי אינו בכלל ישראל, שהם כופרים בתורה שזע"פ כמבואר ברמ"א זיו"ד (ב' ס"ט), וממילא בטל המנוי ואינו דין כלל. ודוק.

רד"ה אמר ר"ה אמר רב כל דייני האומר ופוסק דין שחירש הבח של מת עם צח הבן של מת מק"ו דלקמן אפילו הוה הדיין נשיא בישראל שהכל נמנין עמו לדון כמותו אין שומעין לו, מפני שדין זה מעשה צדוקים הוא וכו'. עכ"ל. ול"ע הא קי"ל (ממרים פ"ג ה"א) ז"ד גדול שדרשו באחת מן המדות כפי מה שנראה צעיימם שהדין כך ודנו דין ועמד אחריהם ז"ד אחר ונראה לו טעם אחר לסתור אותו הרי זה קותר ודן כפי מה שנראה צעיימו שנאמר אל השופט אשר יהי צימים ההם איך חייב ללכת אלא אחר ז"ד שדורן. עכ"ל. ולפ"ו ז"ע נהי דרב פסק שהק"ו אינו

15. שערים מצויינים בהלכה

אפי' נשיא שבישראל אין שומעין לו, שאינו אלא מעשה צדוקין. עי' ברשב"ם דלחוק את הדבר אמר כן. ובנמוק"י מפרש, כל ב"ד שאומר כן דרך תקנה וגדר, אפי' נשיא שבישראל שהיה לו כח להפקיר ממנו, אין שומעין לו, מפני שהוא מעשה צדוקין, ונראה מכאן שאם לא מפני הטעם שזה מעשה צדוקין היו רשאים לתקן זה, אע"פ שמדין תורה אינו כן. וכ"כ בתשו' הריטב"א (סי' קפ) דדוקא מפני שהוא מעשה צדוקין, הא לאו הכי מהני תנאי והפקרו של נשיא להעביר קצת נחלה מן הבן לבת, וכן במס' יבמות (פט.) פריך הגמ', והא הכא דמדאורייתא אב ירית, ואמרו רבנן דירית הבעל, אלמא ב"ד מתנין לעקור דבר מה"ת, ומשני הפקר ב"ד הפקר, והרי דמועיל טעם הפקר ב"ד הפקר להעביר נחלה מן האב שהוא יורש מה"ת ולתת כל הנחלה לבעל שהוא זר גמור מה"ת, וכן מוכח בגמ' לקמן

16. שערים מצויינים בהלכה

מלמד שבא צבעון על אמו והוליד ענה. כתבו התוס', דנראה לר"ת דענה אשה היתה כו', והא דכתיב "הוא ענה" בלשון זכר, משום שירשה כזכר. עי' בחנוכת תורה עה"כ (פנחס כז-ז) "נתון תתן להם אחות נחלה" שהביא משם ראיה לדברי התוס', דהתם מיירי בכנות צלפחד, ואמר בלשון זכר "להם", ולא אמר בלשון נקיבה "להן", אלא לפי שצוה הקב"ה ליתן להם ירושה כמו לזכרים, לכן כתוב "להם" בלשון זכר.

17. מהרש"א [חדושי אגדות] מסכת בבא בתרא דף קטו עמוד ב

א"ל רבי בכך אתה פוטרני כו' ולא תהא תורה שלימה שלנו כשיחה בטילה כו' יראה לי בזה משום דהמינים והצדוקים יאמרו דהרבה דברים בתורה הם שיחה בטלה וראויים לישרף כספרי מינים שלהם וכההיא דאמרן בחלק בענין זה על מנשה שהיה יושב ודורש באגדות של דופי וכי לא היה לו למשה לכתוב אלא אחות לוטן תמנע ותמנע היתה פלגש כו' ולפי שבפרשה זו גופיה השיב להם ריב"ז אלה בני שעיר וגו' דמוכח מיניה דאיצטריך למכתבה לאשמועינן דגם קודם מת"ת היה דינן הכי דבני בנים הרי הם כבנים וא"ל המין הצדוקי רבי בכך פוטרני דאין כל זה ראיה לפי מינות שלהם שהם שיחה בטילה כו' וע"ז השיב ריב"ז להם וא"ל שוטה לא תהא תורה שלמה שלנו שאנו אומרים שהתורה שלמה תמימה ואין בה שיחה לבטלה כשיחה בטילה שלכם שאתם אומרים שיש בה שיחה בטילה ח"ו וק"ל:

18. בן יהוידע על בבא בתרא דף קטו/ב

שמ מה לבת בנו שכן יפה כחה במקום האחים. קשה למה לא אמר לו רבן יוחנן בן זכאי דבר זה מעיקרא, ולמה הביא לו מקודם פסוק אלה בני שעיר. ונ"ל בס"ד כשהביא לו פסוק אלה בני שעיר, היתה כונתו לומר לו, פירכה זו, שרמז אותה לו בזה דבא ללמדו שמצינו בהאי קרא דהיורש של הבן גדול כוחו לגבי האחים שהם דודיו לירש עמהם נכסי זקינו, כאשר נמצא כאן דבן צבעון ירש עם דודיו, מה שאין כן הבת הורע כוחה לגבי אחיה שאינה יורשת עמהם, ובוה רמז לו הפירכה ולא אמרה בפירוש אלא טמנה ברמז, מפני כי ידע רבן יוחנן בן זכאי שזה הצדוקי ודאי לא ישיג כונתו להבין הפירכה הזאת מכח זה הפסוק שאמרו אליו, ולכך יפתח פיו כנגדו לומר רבי בכך אתה פוטרני, וכאשר היה כן באמת, **ואז יבא רבן יוחנן בן זכאי לבזותו ולומר לו, אם אתם דברים שלי לא ידעתם ולא השגתם כונתי ועומק דברי, איך תשיגו עומק דברי תורתנו הקדושה דברי אלקים חיים, וכן עשה אח"כ דחרפו ואמר לו שוטה ולא תהיה תורה שלימה שלנו כשיחה בטילה שלכם, ואז בסוף הגיד לו הפרכה בפירוש, מה לבת בנו שכן יפה כוחה במקום האחים, תאמר בבתו שהורע כוחה במקום אחים, ובאמת כבר רמז לפרכה זו בהזכיר לו הפסוק אלה בני שעיר דשם נראה דירש של הבן גדול כוחו לגבי האחים שהם דודיו, וא"כ מזה יבין לענין זה לומר בת בנו שאני, משום דגדול כוחה לגבי דודיה האחים שיורשת עמהם, אבל בת האב הורע כוחה דאינה יורשת עם אחיה בני אביה, ולכן אמר קרא עליו המקרא הזה, כלומר על ענין שלו שהוא בא לדון בו קל וחומר קרא המקרא הזה, קריאה דוקא, ולא ביאר לו מה כונתו לומר בזה:**

19. ברכת אברהם

רד"ה לא תהא תורה שלמה שלנו כו' איני צריך לדחותך בקש ומיהו מעיקרא לא היה חפץ לגלות לו טעמו של דבר דאסור לגלות להם טעמי תורה, עכ"ל. וז"ע, מה האיסור בזה, הא גם הם מישראל ולמה אסור לגלות דברי תורה, ואת"ל דאסור, למה גילה לנכסף, וז"ע.
ואולי מחמת חשש חילול ה' ענה לנכסף, דזה חמור טפי, ועיקר האיסור יתכן מפני מה שנאמר צרמנ"ס (רפ"ד מת"ת) דאין מלמדין לתלמיד שאינו הגון. מיהו לשון הרשנ"ס אסור לגלות להם טעמי תורה משמע שאין זה איסור על כל דברי תורה. וז"ב.

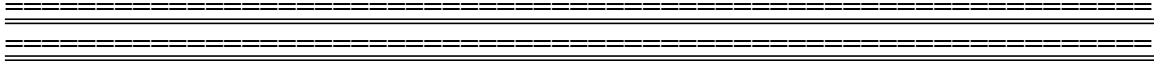
20. שערים מצויינים בהלכה

דף קטז. ולא תהא תורה שלמה שלנו כשיחה בטלה שלכם. פרשב"ם איני צריך לדחותך בקש, ומיהו מעיקרא לא היה חפץ לגלות לו טעמו של דבר, דאסור לגלות להם טעמי תורה. אפשר הטעם עפ"י מה דאיתא במס' סנהדרין (לח:): ודע מה שתשיב לאפיקורס, אר"י לא שנו אלא אפיקורס עכו"ם, אבל אפיקורס ישראל כש"כ דפקר טפי. וזהו דהשיבו לבסוף, אפשר משום שכתב רש"י שם, כש"כ דפקר טפי שהרי הכיר וכפר כו', ולא תוכל להשיבו דבר המקובל לו, וא"כ אם בטוח שיקבל הטעם צריך להשיבו שלא יצא מזה חילול השם ח"ו, ולכן הכא בטוח היה שיקבל הטעם, וכן מצינו בסוף שנצחוס, ונעוד אפשר לומר דכיון שאמר לו בכך אתה פוטרני, משמע שרצה לקבל ממנו.

כתב בעיון יעקב, הא דאמר "תורה שלמה", דע"י תורה שבע"פ נעשה התורה תורה שלמה. ועי' ברש"י עה"כ (בחקותי כז-מו) "אלה החוקים והמשפטים והתורות וגו'" [דנקט תורות לשון רבים] אחת בכתב ואחת בע"פ, ובפנים יפות (פ' אמור) כתב, דהא דכתיב בתורה "וידבר ה' אל משה לאמר", דמתחילה אמר הקב"ה התורה באותו לשון עצמו הכתובה בתורה, וזהו וידבר ה' אל משה, ואח"כ מסר לו פירוש וכיאר הכתוב הלכה למעשה בתורה שבע"פ, וזהו הלשון לאמר.

21. בן יהוידע על בבא בתרא דף קטז/א

ולא תהיה תורה שלימה שלנו. נ"ל בס"ד, כונתו על הקבלה והמסורת אשר הצדוקים מכחישים בה ולא יאמינו שהיא מקובלת ומסורה מן משה רבנו ע"ה, אלא אומרים החכמים בדו אותה מלבם ח"ו, ואלו הצדוקים הבל יפצה פיהם כי באמת תורתו של משה רבנו ע"ה המשובח במדת הענוה הגדולה הנקראת מה, דכתיב [במדבר י"ב ג'] והאיש משה עניו מאד, גימטריא מה, שהוא תכלית ענוה כי אמר [שמות ט"ז ז'] ונחנו מה, ולזה אמר תורה שלמה, תיבת שלמה מורכבת משני תיבות, של מה, רוצה לומר תורה של משה רבנו ע"ה המשובח במדת מה, שלנו היא עתה, ולא בדינו דבור אחד מלבינו:

1. ספר נפש הרב [ע' מח]

צירוף הדורות

ויסוד ענין המסורה גדרו – קישור הדורות אהדדי, ליצור צירוף והמשכיות ביניהם – בצירוף הרבה דורות אהדדי,¹⁷ וזו היתה הנקודה המיוחדת שהיתה אצל יעקב אבינו, מה שלא מצינו אותה לא אצל אברהם ולא אצל יצחק, שלאחר שירד למצרים למד תורה עם נכדיו, ומאמרו של יעקב – אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי [והיא בחינה של בני בניו הם כבנים], רומז לזה שהיתה לו שייכות ישירה עם נכדיו, מה שלא מצינו כיוצא בזה לא אצל אברהם אבינו, ולא אצל יצחק. ואשר לפיכך הוא דנקרא בכמה מקומות במדרשים, ואפילו בפסוקים, יעקב הזקן, כלומר – הסבא, שהצליח ליצור קשר שכזה בדילוג הדורות. ונראה, שלפיכך הוא שנקרא כלל ישראל בשם בית יעקב, או עם ישראל, על שמו של יעקב אבינו, ולא מצינו שיהיו נקראים עם אברהם, או עם יצחק, כי עיקרו של כלל ישראל הוא זה שהם עם של מסורה, ועיקרה של המסורה הוא הענין הזה של צירוף הדורות ודילוג הדורות, ונקודה זו לא מצינו אותה אלא אצל יעקב אבינו, וכאמור.

[מ"א פמ"ה] מה שכתבנו אודות דבריו אלו.

כ"ז, ד'. כי אין לו בן.

פירש"י ח"ל: הא אם היה לו בן לא היו תובעות כלום מגיד שחכמניות היו עכ"ל. ועיין בספרי שמבואר יותר מזה, והיינו שדרשו שאם היה לו בת בן לא היינו תובעות, ועיי"ש. והיינו כדעת חז"ל במסכת בבא בתרא [דף קט"ו ע"ב]: אר"ה א"ר כל האומר תירש בת עם בת הבן כו' אין שומעין לו שאינו אלא מעשה צדוקין דתניא וכו', ועיי"ש בסוף הסוגיא שנצחו את הצדוקים בשאלה זו ואותו היום עשאוהו יום טוב וכו', ועיי"ש. ויש לעיין מה ראו לעשות יום זה יום טוב, וכי בכל פעם שנצחו את הצדוקים באיזה הלכה עשו בשביל זה יום טוב?

והנראה בזה, דהנה המעיין בשקלא וטריא שבין הצדוקים ובין רבי יוחנן בן זכאי בסוגיא בב"ב שם יראה שאף שלכאורה נראה שנחלקו בהלכות ירושה, אבל באמת הם נחלקו באחד מעיקרי הדת, דהנה עיקר טענתם של הצדוקים היתה: ומה בת בנו הבאה מכח בנו תירשנו בתו הבאה מכחו לא תירשנו, והיינו דבאמת נחלקו כאן הצדוקים לפי דעתם המוטעת שכפרו בהשארת הנפש, וא"כ לא שייך לדידהו דין משמוש, ונמצא שלפי שיטתם הכוזבת הוכרחו לומר הא דירשין יורשי המת הוא לאו משום דהמת יורש בקבר ומוריש להם — אלא מטעם קורבת עצמם, ונמצא דבת הבן יורשת רק מפני שהיא קרובתו של הזקן, ולפיכך באו מטעם קל וחומר: דאיך יתכן שבת הבן, שכל קרובתה אינו אלא מטעם שהיא בת בנו, תהיה קודמת להבת עצמה שהיא מכחו.

ומבואר בסוגיא שם שעל זה ענה להן ריב"ז שהרי מצינו שבן בנים יורש במקום בנים — ואף שהבנים יותר קרובים מבן הבן, ועל כרחך שאין הטעם מחמת קורבת עצמם אלא מחמת שהמת יורש בקבר ומוריש לבנו, והרי מוכח מכאן העיקר הגדול של השארת הנפש. ואמנם הצדוקי טען כנגד ריב"ז שאין ראה מבן הבן, דאפשר דהא דבני בנים הוו כבנים היינו כבנים ממש, עד שהוכיח לו ריב"ז שאין הק"ו שלו כלום — דמה לבת בנו שכן יפה כחה במקום אחין תאמר בבתו שהורע כחה במקום אחין, ומזה מוכרח דמטעם משמוש היא יורשת. וניחא שפיר לפ"ז מה שקבעו אותו היום ליו"ט, דלא נצחום בסתם איזה הלכה, אלא דחו כל שיטתם במה שכפרו בהשארת הנפש, ודו"ק⁸.

כ"ז, כ'. ונתתה מהודך עליו למען ישמעו כל עדת בני ישראל.

אין הפירוש שישמעו אל יהושע, אלא הפירוש הוא לפענ"ד דלפיכך [תעשה] כל זאת לעיניהם כדי שידעו שאתה ממנה אותו, כן הוא לכאורה. אבל אונקלוס תרגם: בדיל די יקבלון מנה כל כנשתא דבני ישראל וכו'. אבל לפ"ז הו"ל למיכתב למען ישמעו אליו כל עדת בני ישראל. וצריך לומר דהוכרח לפרש כן, דאל"כ הו"ל למיכתב: למען יראו כל עדת בני ישראל, שהרי הפסוק [אומר] וצויתיה אותו לעיניהם, אלא על כרחך דהאי ישמעו ממנו הוא, דלפיכך תעשה כן לעיניהם כדי שידעו שהוא ממנה על ידך וישמעו ממנו כל אשר יצוה, וכן פירש"י, ודו"ק⁹.